

Лекція

Правопис суфіксів та префіксів. Спрощення приголосних.

План заняття

1. Правопис префіксів.
2. Зміни приголосних при творенні слів.
3. Спрощення в групах приголосних.
4. Винятки з правил.
5. Складні варіанти наголосу.

Хід заняття

1. Правопис префіксів.

Правопис префіксів

з-, с-		
с-	перед к, п, т, ф, х (кафе «Птах»)	<i>скиснути, сховати, списати</i>
з-	перед рештою приголосних	<i>зшити, зчесати, зробити</i>
пре-, при-, прі-		
пре-	високий ступінь ознаки (можна замінити на <i>дуже</i>) – у прикметниках і прислівниках	<i>предобрий</i> (= дуже добрий), <i>пресильно</i> (= дуже сильно)
	у давніх словах	<i>преподобний, преосвящений, престол, превелебний, презирство, презирливий</i>
при-	наближення, приєднання, неповнота, частковість і результат дії – у дієсловах	<i>приїхати, прилягти, прив'язати, применшити, придумати</i>
	у словах, утворених від іменника з прийменником при	<i>прикордонник</i> (при кордоні), Прикарпаття (при Карпатах)
прі-	у трьох словах	<i>прірва, прізвище, прізвисько</i>

У префіксах **від-, од-, над-, між-, роз-, без-, через-** кінцевий приголосний дзвінкий (не змінюється перед глухими): *відсипати, одчинити, розпитати, безпомічний, черезплічник*. Префікси **пере-** і **пред-** треба писати з літерою **е**: *перечитати, пред'явити*.

Перепишіть, вставляючи букви; виділіть префікси, поясніть їх правопис і значення. З усіма словами усно складіть словосполучення.

Пр..хороший — пр..хорошити, пр..глухий — пр..глушений,
пр..малий — пр..меншений, пр..добрий — пр..добрити, пр..білий —
пр..білити, пр..тихий — пр..тихлий, пр..гіркий — пр..гірклий,
пр..мудрий — пр..мудрість, пр..світлий — пр..світити.

Від поданих слів утворіть нові за допомогою префіксів пре-, при-, пере-; з'ясуйте вживання префіксів.

Морський, деснянський, смачний, гарний, міський, високий,
думати, їздити, єднати, міряти, класти, казати, писати, смачний.

2. Зміни приголосних при творенні слів.

Від теорії до практики!

Зміни приголосних перед –СЬК(ий), –СТВ(о)

Перед суфіксами –СЬК(ий), –СТВ(о) деякі приголосні при словотворенні змінюються, змінюючи й самі суфікси. Відбувається чергування приголосних:

к, ц, ч + –ськ(ий), –ств(о) дають –цьк(ий), –цтв(о):

Молодець – молодецький, молодецтво; ткач-ткацький, ткацтво;

г, ж, з + –ськ(ий), –ств(о) дають –зьк(ий), –зтв(о):

Боягуз – боягузький - боягузтво; убогий – убозтво.

Х,ш,с + –ськ(ий), –ств(о) дають –ськ(ий), –ств(о):

птах – птаство, товариш – товариство.

Інші приголосні перед суфіксами –ськ(ий), ств(о) на письмі зберігаються:
багатий – багатство, брат – братський – братство, люд – людський – людство.

Зміни приголосних при творенні слів

1. Від поданих прикметників утворіть іменники з суфіксом -ин-.

Черкаський, турецький, чернігівський, львівський, словацький, уманський, хмельницький, дніпропетровський, донецький, житомирський, миколаївський.

2. Від іменників утворити прикметники за допомогою суфіксів -зьк-, -ськ- та -цьк-.

Овруч, чех, латиш, Збараж, Рига, Волга, Прилуки, Калуга, Кременчук.

3. Від поданих слів утворити іменники з суфіксами -зтв-, -цтв-, -ств-.

Учитель, молодець, юнак, козак, птах, люд, купець, лісник, боягуз, товариш.

Творення іменників із суфіксом -ин- від прикметників із суфіксами -ськ-, -цьк-, -зьк-

Випадок зміни приголосних	Приклади
$\widehat{ськ} + \widehat{ин}(а) = \widehat{щ}(ина)$	львівський — Львівщина
$\widehat{цьк} + \widehat{ин}(а) = \widehat{чч}(ина)$	козацький — козаччина
$\widehat{зьк} + \widehat{ин}(а) = \widehat{жч}(ина)$	острозький — Острожчина

Виняток: галицький — Галичина.

Творення прикметників з буквосополученням -чн- (-шн-)

Випадок зміни приголосних	Приклади
$\widehat{к}, \widehat{ц}(ь) + \widehat{н} = \widehat{чн}$	вік — вічний, місяць — місячний

Винятки: дворушник, мірошник, рушник, рушниця, сердешний (у значенні долашний), соняшник, торішний, всеношна.

Винятки: казахський, тюркський, баскський, ацтекський, меккський, іракський, падишахський, цорихський, нью-йоркський, ла-маншський, герцогський.

Зауважте!

Інші приголосні перед суфіксами **-ськ-**, **-ств-** на письмі зберігаються, хоча в усному мовленні можуть змінюватись або випадати:

д + $\widehat{\text{ськ}}$, $\widehat{\text{ств}}$ = $\widehat{\text{дськ}}$, $\widehat{\text{дств}}$ (люд — людський, людство)

т $\widehat{\text{ськ}}$, $\widehat{\text{ств}}$ = $\widehat{\text{тськ}}$, $\widehat{\text{тств}}$ (солдат — солдатський, солдатство).

**Творення іменників із суфіксом -ин-
від прикметників із суфіксами -ськ-, -цьк-, -зьк-**

Випадок зміни приголосних	Приклади
$\widehat{\text{ськ}} + \widehat{\text{ин}}(а) = \widehat{\text{щ}}(\text{ина})$	львівський — Львівщина

Зміни приголосних при творенні слів

1. **Визначте прикметник з суфіксом -зьк-:**

- а) черка...ий;
- б) виклада...ий;
- в) францу...ий;
- г) сива...ий.

2. **Визначте прикметник з суфіксом -цьк-**

- а) пра...ий;
- б) че...ий;
- в) тка...ий;
- г) білору...ий.

3. **Визначте прикметник з суфіксом -ськ-:**

- а) ри...ий;
- б) лати...ий;
- в) коза...ий;
- г) францу...ий.

4. **Визначте іменник з суфіксом -ств-:**

- а) громадян...о;
- б) люд...о;
- в) убо...о;
- г) молоде...о.

5. **Визначте іменник з суфіксом -цтв-:**

- а) селян...о;
- б) член...о;
- в) коза...о;
- г) пта...о.

6. **Визначте іменник з суфіксом -ств-:**

- а) товари...о;
- б) кріпа...о;
- в) тка...о;
- г) виклада...о.

Базовий рівень

3. Спрощення в групах приголосних.

[ждн] — [жн]	тиждень — тижневий
[здн] — [зн]	проїзд — проїзний, виїзд — виїзний
[стн] — [сн]	перстень — персня, совість — совісний, радість — радісний, якість — якісно, честь — чесно. Винятки: шістнадцять, зап'ястний, хворостняк. Баластний, контрастний, компостний, форпостний (слова іншомовного походження).
[стл] — [сл]	щастя — щасливий, лестощі — облесливий, стелити — слати (з давнього стьлати). Винятки: кістлявий, пестливий, хвастливий.
[слн] — [сн]	ремесло — ремісник, масло — масний, Масниця
[стц] — [сц]	містити — місце
[лнц] — [нц]	сонце (давнє — солнце)
[рдц] — [рц]	серденько — серце
[сткл] — [скл]	скло (давнє — стькло)
[скн] — [сн]	писк — писнути, тиск — тиснути. Винятки: випускний, пропускний, рискнути (і ризикнути), скнара, тоскно, скніти і похідних.
[зкн] — [зн]	брязкіт — брязнути

linguana.com.ua

Запам'ятай винятки!!!

Зап'ястний, кістлявий,
пестливий, хвастливий,
хвастнути, шістнадцять,
шістсот, шістдесят.

Увага:

- У словах іншомовного походження й у винятках спрощення приголосних відбувається лише у вимові, тобто спрощення треба показати лише у фонетичній транскрипції. Наприклад: зап'ястний – [зап'я́сний]; студентський [студéнс'кий]. Цей факт слід враховувати при розв'язанні завдань на кількість звуків і букв, а також на голосні/глухі приголосні.

Спрощення не позначається на письмі

- **Зап'ястний, пестливий, хворостняк, похідних.** **кістлявий, хвастливий, шістнадцять** і
- **Вискнути, скнара, скніти.** **випускний, тоскно,**
- **Форпостний, компостний.** **контрастний,**
- **Кістці, невістчин, туристський, гігантський, студентство.**

Пригадай

Спрощення в групах приголосних. Підготовка до ЗНО

Словниковий диктант

Здн – зн

Ждн – жн

Стн – сн

Стл – сл

Слн – сн

Рдц – рц

Рнц – нц

Зкн – зн

Скн – сн

Щас...ливий, зліс...ний, контекс...ний, напас...ник, проїз...ний, жаліс...ний, піз...ній, зап'яс...ний, беззахис...ний, швидкіс...ний, артис...ці, прос...лати, совіс...ний, захис...ник, форпос...ний, безшелес...ний, невіс...ці, учас...ник, прихвос...ні, доблес...но, очис...ний, ціліс...ний, шіс...десят, радіс...ний, буревіс...ник, перехрес...ний, звіс...но, піс...ний, гіган...ський, кількіс...ний, тиж...невий, хвас...нути, корис...ний, захис...ний, балас...ний, стис...нути, сер...цевий, піз...ній, контрас...ний, облас...ний, аванпос...ний, перс...ні, мес...ник, блис...нути, невіс...чин, боліс...ний, пристрас...ний, ус...ний.

LIVEWORKSHEETS

5. Складні варіанти наголосу.

агрономіа

алфавіт

асиметрія

бородавка

босоніж

боязнь

бурштиновий

бюлетень

ваги

вантажівка

весняний

видання

визвольний

вимога

випадок

виразний

висіти

витрата

вишиваний

Домашнє завдання

1. Створити інтелект-карти на тему “Правопис м’якого знаку, апостроф” і вклеїти у зошит.
2. Вивчити новий матеріал + переписати слова з наголосами.
3. Виконати тести за покликанням

<https://forms.gle/7KkEjz1gey7Cfq9J7>